«فجر جهانی» از ثبت بین‌المللی تا انحلال ناگهانی؛

سیمرغ سرگردان است!

بخش ملی و جهانی جشنواره فیلم فجر به‌عنوان مهمترین رویداد سینمایی ایران در حالی دوباره در هم ادغام می‌شوند که هنوز ابهاماتی درباره پیامدهای این تصمیم وجود دارد.

مدیرعامل بنیاد سینمایی فارابی در بخشی دیگر از سخنان خود در این نشست اظهار داشت: باید توجه داشت که مناطق آزاد بهترین محمل برای رشد ایده‌های سینمایی در سایه معافیت‌های مقرراتی و دسترسی‌ها از سویی، و تقویت زیرساخت‌های فناورانه در سینما و مبدا و محل ورود تکنولوژی‌های نوین از سوی دیگر خواهد بود.

گروه سینما و تلویزیون- چهلمین سال، چهلمین دوره، چهلمین گام، چهلمین برداشت...؛ «چهل» اساساً نه در فرهنگ ما که در همه جای جهان نمادی از پختگی و ثبات است. الحاق «چهل» به هر واژه‌ای تعبیر آن را وارونه می‌کند و در ذهن‌ها تداعی‌کننده حرکت در یک مسیر مشخص است. معادلات اما در همه جای جهان یکسان نیست، این مسیر هم در همه امور نه هموار که گاهی سنگلاخ است. حتی اگر چهل سال از زمان اولین قدم‌هایش گذشته باشد.

این می‌تواند روایتی کوتاه از سرگذشت و سرنوشت یک جشنواره هم باشد که اتفاقاً عنوان مهمترین رویداد فرهنگی کشور را یدک می‌کشد، همان که بستر ظهور استعدادها و تداوم حرکت باتجربه‌ترهاست. هر بار اما شکلی به خود می‌گیرد و در هر دوره با چالشی مواجه می‌شود؛ این را تجربه سی‌ونه دوره برگزاری آن می‌گوید.

جشنواره فیلم فجر را حالا دیگر همه می‌شناسند، اگرچه در دو سال گذشته دیگر آن صف‌های طولانی برای خرید بلیت فیلم‌ها و ارائه سانس‌های فوق‌العاده رخ‌نمایی نکرده است اما اگر کمی ذهن‌ها را به عقب ببریم، خاطراتشان برایمان مرور می‌شود. جشنواره فیلم فجر را قدیمی‌ترین جشنواره منطقه قلمداد می‌کنند اما عمده ویژگی آن را می‌توان همان «بی‌ثباتی» نام نهاد که باعث شده است هنوز ساختار مشخصی نداشته باشد و در همان منطقه از حیز انتفاع خارج باشد، گاه بر بخش‌های آن اضافه می‌کنند، گاه آئین‌نامه‌اش دستخوش تغییر می‌شود، گاه بخش ملی آن از بخش بین الملل‌اش مجزا می‌شود و حالا هم در تازه‌ترین اقدام حکم به ادغام دوباره هر دو بخش داده‌اند، ورای این تصمیم اما سویه اولیه‌ای دیده می‌شود؛ دو پاره کردنش در همان زمان ملاحظات و منتقدانی به خود دید. حالا اما ورق برگشته، این تقویم به عقب کشیده و مهره‌هایش مانند پیش از اردیبهشت سال ۹۵ چیده شده است؛ همان سالی که اولین دوره جشنواره فیلم فجر با شکل و شمالی تازه و با نام «جشنواره جهانی فیلم فجر» برگزار شد همان سالی که منتقدان اطلاق عنوان «جهانی» بر قامتش را بی اندازه و بی قواره و مایه اعجاب می‌خواندند. این جداسازی اما دیری نپایید و حالا قرار است پس از پنج دوره استقلال، بخش ملی و بین‌الملل باز هم به هم برسند و از سال ۱۴۰۱ هر دو جشنواره به صورت یکپارچه باشند.

نکته اول؛ جشنواره فیلم فجر از چه زمانی بین‌المللی شد؟

میانه بهمن ماه هر سال در تقویم فرهنگی به نام جشنواره فیلم فجر ثبت شده است، رویدادی که در طول ادوار مختلف، آنچه از تاریخ برگزاری اش ثابت باقی مانده، زمان اختتامیه اش بوده است. ۲۲ بهمن ماه هر سال برگزیدگان این رویداد سینمایی معرفی می‌شود تا سال جدید سینمایی تحویل شود. از جشنواره فیلم فجر به عنوان مهمترین ماراتن سینمایی یاد می‌شود که ویترین سالانه فیلم‌های سینمایی را تشکیل می‌دهد، به رغم همه انتقادات و تحریم‌هایی که گاه دامنش را می‌گیرد اما آنچه مسلم است این است که هنوز جایگاهی مثال زدنی در میان سینماگران دارد، هنوز با فرا رسیدن بهمن ماه شور و شوق سینماگران و البته مخاطبان برای رونمایی از محصولات تازه سینمای ایران برانگیخته می‌شود. جشنواره‌ای که تولدش پیوند می‌خورد به سال ۶۱. همان زمان که نخستین دوره‌اش به دبیری حسین وخشوری برگزار شد؛ میراثی که چهل سال به رغم همه ناملایمات و همه فراز و فرودها دوام آورده تا در سال آینده گونه‌ای تازه از آن را تجربه کنیم. جشنواره فیلم فجر هر چند در دوره اول با اکران فیلم‌های خارجی همراه بود اما از دوره دوم تا هفتم به‌صورت کاملاً داخلی و محدود به نمایش و داوری فیلم‌های ایرانی برگزار شد و پس از آن بود که باردیگر پسوند «بین‌المللی» به خود گرفت تا در قامت جهانی ظاهر شود.

محمد خزاعی رئیس سازمان سینمایی اما کمی پیشتر در حاشیه برگزاری جشنواره فیلم کوتاه تهران خبر از نگارش آئین نامه تازه جشنواره فیلم فجر داده و عنوان کرده بود «دبیر جشنواره ملی فیلم فجر هفته آینده مشخص خواهد شد، آئین‌نامه آن در حال نگارش است. در نظر داریم شورایی داشته باشیم تا ببینیم چه برنامه‌هایی می توانیم برای چهلمین دوره داشته باشیم که طراحی خاص آن در حال انجام است. یک سری تغییرات هم در جشنواره خواهیم داشت که بعداً اعلام می‌شود ولی تقریباً مذاکرات دبیر آن انجام شده است.» این ادغام حالا اولین اقدام و نخستین گام مدیریتی خزاعی در جهت تغییر و تحول جشنواره فیلم فجر است، جشنواره‌ای که هر چند در دوره اول با اکران فیلم‌های خارجی همراه بود اما از دوره دوم تا هفتم به‌صورت کاملاً داخلی و محدود به نمایش و داوری فیلم‌های ایرانی برگزار شد و پس از آن بود که باردیگر پسوند «بین‌المللی» به خود گرفت تا در قامت جهانی ظاهر شود. این جداسازی اما دیری نپایید و حالا قرار است پس از پنج دوره استقلال، بخش ملی و بین‌الملل باز هم به هم برسند و از سال ۱۴۰۱ هر دو جشنواره به صورت یکپارچه باشند.

نکته دوم؛ ایده جداسازی از چه زمانی مطرح شد؟

مدار توصیف کرده‌اند و گاه نقدهایی روا داشته‌اند مبنی بر اینکه به جای پول پاشی برای این رویداد، بودجه آن را صرف کم برخورداران سینما کنند. این تلاطم تا جایی پیش رفت که یک دوره هم به همت کرونا تا ورطه تعطیلی کشیده شد اما سرانجام عزم بر برگزاری‌اش کردند.

نکته دوم؛ ایده جداسازی از چه زمانی مطرح شد؟

میانه بهمن ماه هر سال در تقویم فرهنگی به نام جشنواره فیلم فجر ثبت شده است، رویدادی که در طول ادوار مختلف، آنچه از تاریخ برگزاری اش ثابت باقی مانده، زمان اختتامیه اش بوده است. ۲۲ بهمن ماه هر سال برگزیدگان این رویداد سینمایی معرفی می‌شود تا سال جدید سینمایی تحویل شود. از جشنواره فیلم فجر به عنوان مهمترین ماراتن سینمایی یاد می‌شود که ویترین سالانه فیلم‌های سینمایی را تشکیل می‌دهد، به رغم همه انتقادات و تحریم‌هایی که گاه دامنش را می‌گیرد اما آنچه مسلم است این است که هنوز جایگاهی مثال زدنی در میان سینماگران دارد، هنوز با فرا رسیدن بهمن ماه شور و شوق سینماگران و البته مخاطبان برای رونمایی از محصولات تازه سینمای ایران برانگیخته می‌شود. جشنواره‌ای که تولدش پیوند می‌خورد به سال ۶۱. همان زمان که نخستین دوره‌اش به دبیری حسین وخشوری برگزار شد؛ میراثی که چهل سال به رغم همه ناملایمات و همه فراز و فرودها دوام آورده تا در سال آینده گونه‌ای تازه از آن را تجربه کنیم. جشنواره فیلم فجر هر چند در دوره اول با اکران فیلم‌های خارجی همراه بود اما از دوره دوم تا هفتم به‌صورت کاملاً داخلی و محدود به نمایش و داوری فیلم‌های ایرانی برگزار شد و پس از آن بود که باردیگر پسوند «بین‌المللی» به خود گرفت تا در قامت جهانی ظاهر شود.

محمد خزاعی رئیس سازمان سینمایی اما کمی پیشتر در حاشیه برگزاری جشنواره فیلم کوتاه تهران خبر از نگارش آئین نامه تازه جشنواره فیلم فجر داده و عنوان کرده بود «دبیر جشنواره ملی فیلم فجر هفته آینده مشخص خواهد شد، آئین‌نامه آن در حال نگارش است. در نظر داریم شورایی داشته باشیم تا ببینیم چه برنامه‌هایی می توانیم برای چهلمین دوره داشته باشیم که طراحی خاص آن در حال انجام است. یک سری تغییرات هم در جشنواره خواهیم داشت که بعداً اعلام می‌شود ولی تقریباً مذاکرات دبیر آن انجام شده است.» این ادغام حالا اولین اقدام و نخستین گام مدیریتی خزاعی در جهت تغییر و تحول جشنواره فیلم فجر است، جشنواره‌ای که هر چند در دوره اول با اکران فیلم‌های خارجی همراه بود اما از دوره دوم تا هفتم به‌صورت کاملاً داخلی و محدود به نمایش و داوری فیلم‌های ایرانی برگزار شد و پس از آن بود که باردیگر پسوند «بین‌المللی» به خود گرفت تا در قامت جهانی ظاهر شود.

محمد خزاعی رئیس سازمان سینمایی اما کمی پیشتر در حاشیه برگزاری جشنواره فیلم کوتاه تهران خبر از نگارش آئین نامه تازه جشنواره فیلم فجر داده و عنوان کرده بود «دبیر جشنواره ملی فیلم فجر هفته آینده مشخص خواهد شد، آئین‌نامه آن در حال نگارش است. در نظر داریم شورایی داشته باشیم تا ببینیم چه برنامه‌هایی می توانیم برای چهلمین دوره داشته باشیم که طراحی خاص آن در حال انجام است. یک سری تغییرات هم در جشنواره خواهیم داشت که بعداً اعلام می‌شود ولی تقریباً مذاکرات دبیر آن انجام شده است.» این ادغام حالا اولین اقدام و نخستین گام مدیریتی خزاعی در جهت تغییر و تحول جشنواره فیلم فجر است، جشنواره‌ای که هر چند در دوره اول با اکران فیلم‌های خارجی همراه بود اما از دوره دوم تا هفتم به‌صورت کاملاً داخلی و محدود به نمایش و داوری فیلم‌های ایرانی برگزار شد و پس از آن بود که باردیگر پسوند «بین‌المللی» به خود گرفت تا در قامت جهانی ظاهر شود. این جداسازی اما دیری نپایید و حالا قرار است پس از پنج دوره استقلال، بخش ملی و بین‌الملل باز هم به هم برسند و از سال ۱۴۰۱ هر دو جشنواره به صورت یکپارچه باشند.

نکته اول؛ جشنواره فیلم فجر از چه زمانی بین‌المللی شد؟

میانه بهمن ماه هر سال در تقویم فرهنگی به نام جشنواره فیلم فجر ثبت شده است، رویدادی که در طول ادوار مختلف، آنچه از تاریخ برگزاری

اولین خبرها از استقلال بخش ملی از بخش بین‌الملل را علیرضا رضاداد در نخستین جلسه ستاد برگزاری سی و دومین جشنواره فیلم فجر عنوان کرد؛ «مرد در سایه سینمای ایران» که پیش از استقرار محمد خزاعی، عمده قدرت را به نفوذ و حضور او در سینما منتسب می‌کردند. همان که طرح تغییرات از زمان دبیری او و ریاست حجت‌الله ایوبی در سازمان سینمایی کلید خورد. هم او بود که از الزام یک «پوست اندازی» در فعالیت‌های بین‌الملل سینمای ایران و جشنواره فیلم فجر سخن به میان آورد و بیان کرد که این رویداد باید از محرومیتی که بخش بین‌الملل در نتیجه نداشتن تولید مناسب با آن مواجه است، بیرون آید و از آن به عنوان «زنگ اجرای تغییرات اساسی در جشنواره فیلم فجر» یاد کرد. گرچه ترجیح علیرضا رضاداد بر عدم مصاحبه است و در سال‌های اخیر کمتر مواضع و نسبتش را با تصمیمات مدیریتی روشن کرده اما به موازات او مدیران پیشین هم از پاسخ دادن به سوالاتی درباره مناسبات او با مجموعه سینمای ایران، طفره می‌رفتند با این حال پر بیراه نیست که اگر بگوییم جداسازی دو بخش ملی و بین‌المللی جشنواره فیلم فجر ماحصل و یادگار دوران مدیریت اوست. علیرضا رضاداد را می‌توان یکی از بازوهای اجرایی و قوه قاهره این تصمیم برشمرد. رضاداد در همان سال‌ها در گفتگویی بیان کرده بود که «ما می‌دانیم متقاضیان گسترده‌ای برای حضور در جشنواره و دیدن فیلم‌هایی غیر از سینمای ایران تاکنون نداشته‌ایم در حالی که در سایر جشنواره‌های بزرگ دنیا غیر از تولیدکنندگان اثر و کسانی که دوست دارند فیلم‌های خود را در ایام جشنواره ببینند متقاضیان زیادی برای حضور وجود دارد. بنابراین بخش بین‌الملل جشنواره فیلم فجر می‌تواند به محلی برای جلب سرمایه و ایجاد یک تعامل برای مشارکت در تولید فیلم تبدیل شود. در نظر گرفتن این ملاحظات است که مدیران جشنواره را به تفکیک بخش بین‌الملل از مسابقه سینمای ایران تشویق کرده است».

«بازخوانی» و «بازنگری» در مقررات جشنواره فیلم فجر دو کلیدواژه ناگسستنی در آن دوران بود که همواره در ادبیات سینمایی مدیران به کار برده می‌شد تا به تعبیر خودشان به پویایی این رویداد سینمایی کمک کند. سرانجام هم همین شد و این جراحی اساسی انجام شد تا بخش بین‌الملل که پیش از آن در سایه و دنباله رو بخش ملی بود، از سیطره این اتهام خارج شود و هویتی مستقل به خود بگیرد.

سرانجام ابوذر ابراهیمی ترکمان (رئیس سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی)، سیدروح‌الله حسینی، محمد حمیدی مقدم، علیرضا شجاع‌نوری، نادر طالب‌زاده، محمدمهدی عسگرپور، رائد فریدزاده، مصطفی کاظمی (مشاور و مدیرکل دفتر شهردار تهران)، سیدرضا میرکریمی و سید عباس موسوی (سخنگوی وزارت امور خارجه) گردهم آمدند تا در قالب شورای سیاست‌گذاری اولین دوره تفکیک شده آن جشنواره فیلم فجر را رقم بزنند.

گرچه همان دو کلیدواژه که کمی پیش‌تر درباره آنها گفتم حالا هم کاربردی است و در محافل سینمایی شنیده می‌شود. از رهگذر همان هاست که حالا بعد از چند دوره این دو رویداد قرار است دوباره به صورت واحد و در هم تنیده شوند!

نکته سوم؛ موافقان و مخالفان تفکیک «فجر جهانی» چه می‌گفتند؟

عمده ترین انتقادات در سال‌های برگزاری جشنواره فیلم فجر طی دهه‌های گذشته به این معطوف می‌شد که اساساً بخش بین‌الملل آن نه تنها کاربرد که حتی محلی از اعراب هم ندارد. «بین‌المللی» کلمه‌ای زینتی است که تنها به آن الحاق می‌کنند، نه فیلم‌هایش مخاطبانی دارد و نه اهمیت فیلم‌های بخش ملی اجازه بروز و ظهور به بخش بین‌الملل‌ش را می‌دهند، مهمانان خارجی‌اش هم بدون هیچ خروجی مناسب و دستاوردی برای سینمای ایران در حاشیه این رویداد می‌آیند و می‌روند. از شدت این بحث‌ها اما حتی در سال‌های بعد کاسته نشد و این انتقاد در روزهای جداسازی دو بخش باز هم به برگزارکنندگان روا می‌شد که همچنان فیلم‌های ایرانی در این رویداد طالبان بیشتری دارند. تا آنجا که رضا میرکریمی که سکاندار چهار دوره ابتدایی برگزاری مستقل «فجر جهانی» بود در گفتگوهایش به تناوب و به تواتر عنوان کرد حتی در جشنواره‌های مهم جهانی هم این فیلم‌های کشور میزبان هستند که مخاطبان بیشتری را در پی دارند. در همان دوران تفکیک اما مخالفان «فجر جهانی» به این نکته تکیه می‌زدند که این رویداد فاصله زیادی با یک جشنواره استاندارد جهانی دارد و سر و شکل بین‌المللی هنوز به خود نگرفته است. فارغ از انتقادات منتقدان باید بپذیریم که جشنواره فیلم فجر بیشتر از آنکه رویدادی در سطح جهانی باشد، یک رویداد محلی است که مصرف داخلی دارد و اتفاقاً میزان اهمیتی که در داخل کشور به آن داده می‌شود فراتر از ابعاد جهانی آن است. با این حال مخالفانش همچنان بر مواضع سفت و سخت خود اصرار می‌ورزیدند و عنوان می‌کردند هیچ فیلم معتبر خارجی حاضر نمی‌شود اولین نمایشش را در جشنواره جهانی فیلم فجر تجربه کند و اساساً «رونمایی از فیلم» در این رویداد سینمایی اتفاق نمی‌افتد. جداسازی‌اش با آنکه منتقدان را راضی نکرد اما مهمترین دستاوردش را می‌توان خارج شدن فیلم‌های بخش بین‌الملل از زیر سایه بخش ملی تلقی کرد. گرچه آن صف‌های تماشای فیلم‌های ایرانی برای آثار خارجی تشکیل نمی‌شد اما مخاطبان رفته رفته با این بخش آشنا شده بودند و به تماشای آثار کشورهای دیگر هم می‌نشستند، اتفاقی که در طول ۳۳ دوره برگزاری یکپارچه آن کمتر دیده شده بود.

پررنگ شدن حضور چهره‌های بین‌المللی که در قالب کارگاه‌ها، تجربیات خود را با هنرجویان ایرانی به اشتراک می‌گذاشتند وجه دیگری بود که به لطف همین تفکیک پدیدار شد تا آنجا که چهره‌هایی همچون الیور استون، الکساندر سوکوروف، نیکولا پیووانی، پل شریدر و... راهشان به سینمای ایران باز شد و هم قدم با فیلمسازان ایرانی به ارائه نکاتی به علاقه مندان سینما پرداختند.

حضور چهره‌های بین‌المللی در «فجر جهانی» البته خالی از نقد نبود به طوری که صحبت‌های حاشیه‌ای حول این محور بود که این چهره‌های بین‌المللی با دریافت پول‌های کلان حاضر به حضور در این رویداد شدند؛ نکته‌ای که البته دبیر جشنواره هیچوقت آن را نپذیرفت و عنوان کرد ریالی به مهمانان خارجی پرداخت نشده است

همین حضور هم